A. D. XENOPOL

Comemorarea pe plan național a 50 de ani de la moartea marelui savant A. D. Xenopol constituie încă o ocazie pentru întreaga noastră societate de a-și exprima prețuirea pentru opera sa, care a ocupat un loc de seamă în curentul de idei al gînditorilor patrioți, animați de idealurile progresiste și grija pentru soarta țării.

Cunoscut prin preocupările sale împărţite între istorie, filozofie, sociologie şi economie politică, A. D. Xenopol a reprezentat — cum arăla N. Iorga — „ceea ce avea ştiinţa românească mai activ, mai plin de iniţiativă", un savant „a cărui popularitate ştiinţifică în lumea întreagă n-a putut fi întrecută de nimeni". Întreaga sa operă se bucură azi în ţara noastră de o deosebită consideraţie şi este integrată între marile valori ale culturii româneşti.

Realizînd monumentala lucrare Istoria românilor din Dacia Traiană, Studiile economice *şi* Les principes fondamentaux de l'histoire, *Xenopol s-a afirmat pe plan naţional ca unul din cei mai glorioşi reprezentanţi ai intelectualităţii româneşti.*

Monumentala sa lucrare despre istoria românilor a fost apreciată de Academia Română ca „cea dintîi formă sintetică a istoriei naţionale, în expunerea ei cea mai largă pînă acum, pe temeiul materialului cunoscut pînă acum şi adunat de dînsul de izvoare de întîia mînă".

Sub titlul Histoire des Roumains de la Dacie Trayane *în 2 volume, cu o cuprinzătoare prefaţă a istoricului francez Alfred Rambaud, A. D. Xenopol a publicat o serie de studii asupra istoriei poporului român, în vederea cunoaşterii ei peste hotare. În prefaţa lucrării, istoricul francez aprecia că „publicarea acestei lucrări este un eveniment, cea dintîi istorie a românilor pe care un român a scris-o pentru noi". În urma apariţiei cărţii, A. D. Xenopol a primit însărcinarea de a redacta partea privitoare la români din lucrarea de sinteză istorică generală* Histoire générale du quatrième siècle à nos jours, *care s-a bucurat de o largă circulaţie în lumea întreagă. Xenopol a fost primul istoric român care a ţinut lecţii la Sorbona.*

Născut la Iaşi, în martie 1847, dintr-o familie modestă dar dominată de atmosferă intelectuală, el a fost elevul Institutului Academic, renumit prin dascăli de mare prestigiu. Student la Universitatea din Berlin, începînd din anul 1867 el se face cunoscut încă de atunci prin studii strălucite dar mai ales printr-o activitate publicistică puţin obişnuită pentru un student, elaborînd primele sale lucrări de filozofie a culturii. Întors în ţară, în 1871, cu titlul de doctor în drept şi filozofie, va fi timp de şapte ani procuror la o secţie a tribunalului din Iaşi şi profesor de istorie la Institutul Academic. În vîrstă de 36 de ani, el a devenit titularul catedrei de Istoria românilor la Universitatea din Iaşi, ceea ce — după propria sa mărturisire — a marcat un moment hotărîtor în viaţa sa.

Cea mai mare parte a activităţii sale, A. D. Xenopol a desfăşurat-o la Iaşi, oraşul pe care l-a îndrăgit mult şi pe care l-a părăsit numai spre sfîrşitul vieţii, cînd sănătatea şubredă nu i-a mai îngăduit să lucreze. „Iubirea mea pentru colţul de ţară ce-l locuiesc în Moldova şi pentru oraşul în care m-am născut, Iaşul — scria el în Istoria ideilor mele *— m-au făcut să nu vreau să-l părăsesc niciodată... Cînd mă gîndeam să-mi părăsesc iubitul meu Iaşi mă apuca o jale adîncă aşa că pe de o parte dorul pentru locul meu de naştere, pe de altă aplecarea mea*

pentru gîndirea teoretică mă împiedicase pentru a mă duce în centrul României unde aşi fi putut ajunge la averi şi poziţii înalte".

Evocarea acestor amintiri ne permite să reconstituim unele momente din viaţa şi activitatea aceluia ce a fost savantul şi profesorul A. D. Xenopol.

Cu toate condiţiile vitrege în care s-a dezvoltat Iaşul acelor vremuri, consecinţă, între altele, a unor evenimente neînlăturabile — cum le considera M. Kogălniceanu — ca şi a inegalei dezvoltări a regiunilor ţării, în Iaşi era — după cum scria Mihail Sadoveanu — un mediu de extraordinară fermentaţie culturală, în care toate ideile generoase şi toate literaturile timpului aveau circulaţie întinsă. Iaşul din a doua jumătate a secolului al XIX-lea continua să adăpostească o prodigioasă activitate ştiinţifică şi culturală care, pe de o parte, a constituit o contribuţie de seamă — şi uneori hotărîtoare — la patrimoniul culturii naţionale, iar pe de altă parte, a fost o continuare a valoroasei tradiţii de cultură care îşi avea obîrşia în istoria îndepărtată a Principatului Moldovei. Militantă şi însoţită de un ascuţit simţ critic, mişcarea ştiinţifică şi culturală ieşeană a exprimat lupta dusă pentru apărarea intereselor şi a propăşirii întregii culturi româneşti.

Considerînd Iaşul „una din puterile cele mai mari ale ţării noastre, precum o dovedesc fără tăgadă marile acte naţionale şi însemnatele producţii literare cărora el le-a dat naştere", A. D. Xenopol şi-a îndreptat preocupările sale pentru o unire a forţelor intelectuale în jurul Universităţii şi ale societăţilor academice, dat fiind că „existau încă multe şi mari goluri pe care trebuie să le umple spre a putea păşi înainte cu toată vigoarea şi certitudinea pe dificilele şi exigentele căi ale studiilor ştiinţifice", ca şi spre „îmbunătăţirile economice care vor aduce în curînd în sînul Iaşului viaţa şi înflorirea..."

Ideea de a face din Iaşi un centru mijlocitor de comerţ pentru export a făcut obiectul unui Memoriu asupra îmbunătăţirii economice de realizat în nordul Moldovei şi în special în Iaşi, *în care se remarcă nu numai economistul şi sociologul A. D. Xenopol dar şi omul de ştiinţă cu idei înaintate care crede că „ţările şi oraşele cele mai cultivate sînt totodată cele mai bogate". El propune crearea în Iaşi a unor depozite generale, docuri pentru grîne şi antrepozite pentru mărfuri precum şi construirea unor linii noi de cale ferată „care să permită adunarea în Iaşi a întregii producţiuni din România nordică". Activizarea comerţului intern şi extern — considera el — va exercita asupra Iaşului o deosebită înrîurire, cunoscut fiind, între altele, că „oraşele cele mai bogate sînt tocmai acele care atrag în sînul lor mai mulţi oameni din afară".*

Indiferent de valoarea în sine a soluţiilor ce le propunea în Memoriu *şi în alte scrieri precum şi în conferinţe, stăruinţa asupra acestor probleme relevă existenţa, între factorii esenţiali ai personalităţii lui A. D. Xenopol, a unui adînc sentiment de răspundere faţă de nevoile obşteşti. În loc să fi plecat din Iaşul care, în preajma anilor 1900,*

se zbătea în mari greutăţi — aşa cum au făcut-o alţi intelectuali de prestigiu, originari din fosta capitală a Moldovei — Xenopol încerca, prin închinarea propriei activităţi nevoilor obşteşti, să creeze pe plan naţional o mişcare de solidaritate în jurul unei „nevoi vii simţite de întreaga parte nordică a României". Această solidaritate, considera el, reprezenta, pentru Iaşi, „singura scăpare, singurul liman de mîntuire, pe care ţara nu credem să-l refuze acestui centru însemnat de cultură şi poporaţie".

Curajos — curajul şi perseverenţa constituiau unele din trăsăturile caracteristice ale marelui savant şi istoric — Xenopol, împreună cu alte personalităţi de seamă ale Universităţii, au stimulat munca intelectualităţii ieşene, mai ales după 1885, cînd „Junimea" şi revista ei „Convorbiri literare" se mutaseră la Bucureşti, iar la Iaşi se simţea „un gol, o lîncezeală literară" pe care oraşul nu o putea suporta multă vreme.

Lupta pentru modernizarea cercetării ştiinţifice, pentru reformarea şi modernizarea şcolii, a studiului limbii, a istoriei, literaturii, medicinii, împotriva obscurantismului şi pentru ridicarea ţării în faţa străinătăţii vor călăuzi activitatea „Societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi", înfiinţată în 1889 de către o seamă de profesori grupaţi în jurul facultăţilor de ştiinţe, litere şi medicină ale Universităţii din Iaşi, în frunte cu A. D. Xenopol, Cobîlcescu ş.a.

Apărută în pragul unui nou secol şi îndreptată, de la început, spre publicarea numai a rezultatelor cercetărilor ştiinţifice, „Arhiva" a adus, la timpul său, o contribuţie preţioasă la dezvoltarea ştiinţei şi culturii naţionale. Încă în primul număr al revistei, se preciza că ea îşi va aduce contribuţia „la dezlegarea mai multor chestiuni ştiinţifice ce agită societatea" şi că membrii ei vor contribui „la cultura ştiinţelor, la deşteptarea gustului ştiinţific şi la răspîndirea luminilor în ţara noastră". Pentru Xenopol, „Arhiva" a constituit încă un mijloc de menţinere şi apărare a prestigiului universitar, ştiinţific şi cultural al Iaşului.

În „Arhiva" s-au publicat valoroase studii de gramatică a limbii române, studii de geologie, geografie, drept, medicină, dar mai ales, de istorie. În „Arhiva" s-au dezbătut problemele şcolii, situaţia învăţătorimii ; au fost publicate, din iniţiativa lui Xenopol, lucrările de cercetare monografică a satelor moldoveneşti precum şi unele conferinţe ţinute de profesori şi studenţi în cadrul diferitelor cicluri iniţiate de istoric şi avînd ca titlu : „din nevoile poporului român", „din nevoile oraşelor", „din nevoile săteanului român", etc.

Încercarea lui Xenopol de a desluşi şi cu ajutorul „Arhivei" nevoile societăţii în care a trăit şi pe care, ca istoric, se considera obligat să o slujească, merită toată preţuirea. Autor al unui Memoriu privitor la păstrarea întregimii culturale a Iaşului, *adresat Ministerului Instrucţiunii Publice în 1901, A. D. Xenopol — pe atunci rector al Universităţii ieşene*

— *manifesta, o dată în plus, grija sa de om de știință și cetățean față de dezvoltarea și prestigiul acestui oraș.*

Profesorul A. D. Xenopol era preocupat de ținuta cursurilor sale care se distingeau prin spirit analitic, prin claritatea cu care exprima cele mai grele chestiuni precum și prin adîncimea cugetării. Așa cum își amintește unul din foștii săi studenți, în cursurile ținute de profesor la Universitatea ieșeană, „vorbirea care nu domina dintîi sala, dar se dovedea totuși foarte insinuantă în forma ei prietenoasă și dulce ca o șoaptă", reușea prin a captiva auditoriul.

Ca profesor, A. D. Xenopol s-a interesat de studenți, de societățile lor științifice. Prin lecții, conferințe și studii, marele savant a învățat generații de studenți de la Facultatea de litere din Iași să înțeleagă că studierea istoriei este un mijloc de cercetare a vieții poporului, că poporul trebuie iubit nu numai din paginile lui glorioase, ci și din acelea de suferință și că a servi știința înseamnă a sluji patria.

Poate că una din cele mai durabile învățăminte pe care le-a lăsat Xenopol tuturor acelora care studiază problemele istorice este aceea că istoria e absolut necesară în practica construcției unei societăți. El era adînc convins că știința, în general și istoria, în special, constituie un mijloc de luptă pentru apărarea umanității, a culturii, și a moștenirii valoroase lăsate de generațiile trecute. Aceasta impune ca istoricul să înțeleagă ce este nou și folositor mersului înainte al societății, predarea urmînd să aibă o legătură necesară cu realitatea înconjurătoare. Ea trebuie să fie vie, caldă, cu un pronunțat caracter polemic.

Oamenii de cultură din țara noastră aduc un binemeritat omagiu savantului și cetățeanului A. D. Xenopol.

JANETA BENDITER